

ВЪЗМОЖНОСТИТЕ НА АФОРИСТИЧНОТО ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ („ПРИЗОРИ“ ОТ СВЕТЛОЗАР ИГОВ, Пловдив, 1988, изд. „Хр. Г. Данов“)

„Изгревът! Някои го виждат, защото вече са се събудили. Други — защото не са заспивали.“ Две измерения на нощта, срещаш се в една точка. Двама души са будни призори, размишляват, върху белия лист се появяват думи, затворили в себе си чувствата. Всъщност двама души няма — авторът самичък посреща изгрева, но кой е той — моралистът, който не заспива, или изследователят, който става рано, за да потърси утринната свежест на мисълта? Впрочем читателят на книгата вече е разбрал отговора — изречението, с което започнах, е всъщност по-скоро риторически похват на автора, чиято помощ използва, за да формулира в ефектна поанта монолога на моралиста. Но ето още един въпрос — дали това наистина е монолог? Дали тези по-кратки или по-дълги фрагменти, афоризми, парадокси, а понякога и просто споделени мисли за литературата, културата, обществото, морала, чувства и страсти, са наистина някакво послание, което авторът отправя към своя читател от висотата на своите моралистични бдения или изследователски анализи? Всъщност това означава на практика, че която и от двете роли на утринния мислител да изберем, тя все пак няма да бъде абсолютната, защото, ако това наистина не е авторитетно послание, а проста покана за съвместен размисъл в разговора, то и със сериозността на позата на морализатора или на изследователя е свършено. А може би това е и целта?

„Призори“ — така се нарича новата книга на литературния историк и критик Светлозар Игов. Както казах вече, тя е съставена от фрагментари и свободни размисли, в които въпросите на културата, литературата и морала, на общия житейски размисъл се смесват в една обща, макар и не аморфна маса. Голяма част от тези мисли са рожба на изследователски усилия и дългогодишни размисли за историята на българската литература, за големите световни писатели. Но дори и проблемите от сферата на общочовешкото — нима и те не са свързани с ежедневната работа на литератора? И все пак той е изоставил тук обичайната гледна точка на културен историк и се е обърнал към жанр, който като че ли подхожда повече на летищното въображение на поета-ерудит от класата на Атанас Далчев. Очевидно не само

лични амбиции и предпочитания са водили автора, но и нещо в самия материал, нещо в търсения смисъл на изреченото, което не може да се изрази по друг начин.

„Аргументирането убива афоризмите, също както убива и любовта.“ Това е една от причините за изоставянето на строго научното изследване. Често пъти акцентът, парадоксалната мисъл, необичайната гледна точка са възможни само там, където не може или не трябва да се строи дълга редица от доказателства и аргументи. Но науката си има своите правила. Те трябва да се спазват. Но могат и да се подминат, ако смениш жанра. Когато не е необходимо да доказваш неочаквано разкрилия ти се смисъл на нещата, може и да го кажеш, макар че не си готов с доказателството. Но това е необходимо само когато „материалът“ сякаш отвътре иска точно тази форма. И това може да ни стане верен критерий при оценката на предложените фрагменти. Най-сполучливите от тях са именно тези, при които не е било възможно описателното или доказателственото изразяване. Но има и такива, на които формата на фрагмента стои като взета назаем дреха. Към първите спадат повечето от фрагментите, посветени на „общото човекознание“, както го нарича авторът, и на неговите конфликтни сблъсъци с културата. Към вторите най-често трябва да причислим някои обобщения за историята на литературата, в които простата констатация е изместила вътрешното притворение. За щастие те не са много.

„Фрагментите са Ноевият ковчег за писателя. Малка спасителна лодка, на която трябва да се съберат много и все пак — най-необходимите неща.“ Второ обяснение: фрагментът е възможност да се обединят свободно, асоциативно и все пак споени с някаква вътрешна връзка, различни неща — от философията до непосредствения интимен опит на човека и вчерашната му лична болка, която още не е прегоряла в момента, когато полага думите върху хартията. Парадокс и все пак е истина — за да уловим света в цялост, е нужно да го сведем до избрания товар на Ноевия ковчег, до фрагмента, от който обаче може да се засели отново цялата земя.

„Афоризъм“ и „афоресвам“ имат общ гръцки словесен корен. И едното, и другото означават

ограничение, отстраняване. По-важна е обаче приликата им в друго — „афорисването“ е присъда, а афоризмът е също нещо като присъда. И тази етимологична близост показва, че афоризмът е моралистично-назидателен жанр. Така Светлозар Игов иска да бъде моралист. И наистина точно въпросите на морала са онези, които обединяват привидно разпръснатите на различни посоки теми и емоционални акценти на отделните фрагменти. Дори и когато говори за съдбите на българската литература, за него е важен не просто обективният литературен процес, а нравствените въпроси, свързани с него. Такъв е например въпросът за откритото и скритото лице на литературната история и нашият пуритански стремеж непременно да останем само до „откритото“, не разбирайки, че говоренето тихомълком или премълчаването са точно онези неща, които пораждат пошъл еснафски интерес към пикантното, което в повечето случаи съвсем не е пикантно, а дълбоко драматично, дори трагично стечение на обстоятелствата. В тази посока можем да търсим и корените на своеобразната антология, която авторът съставя като че ли пред очите ни, правейки си съветелни на трудния и мъчителен процес на пресяване на възможности, на търсене на облик на цялото. И тук неговата изходна позиция не е представата за някаква особена „художественост“, разбрана като стилистични или стихотворни умения, а пак онзи вътрешен заряд, който носи отделната творба за духовното въздействие върху нацията. А от друга страна, изискването да се включи в антологията само по едно стихотворение приляга повече на стратегията на книгата с фрагменти, която разглеждаме, отколкото на изискванията към една нормална антология. Авторът трябва да намери най-зареденото с вътрешна енергия стихотворение на поета, което да отговаря наистина на изискването за товара на Ноевия ковчег — малко, но носещо в себе си целия свят. И този свят, разбира се, не е точно светът на художественото развитие, а светът на националните бури и крушения, на националните идеали и дълбочини на страданието.

Този синтез на култура и морал, както вече казах, е много прясък на жанра на фрагмента и много характерен за нашия век, който както никога досега се нуждае от този синтез. Никога преди това идеологията и непосредственото човешко живеене дори на битово равнище не са били така пряко свързани. А това значи, че човешката мисъл трябва да може да проникне и в най-неочаквани и дори парадоксални връзки между привидно несъвместими явления и равнища на действителността. И точно тази способност и необходимост прави жанра на фрагмента така популярен през нашия век. И ние си имаме своя класическа традиция в него — нека споменем само Далчев, а и днес немалко склонни да се вдлъбчават сериозно в живота творци не се отказват от възможностите му — Иван Динков, Иван Давидков и още много автори. И това, което прави

впечатление тук, е, че жанрът привлича към себе си творци от двете страни на барикадата — наред с поетите тук присъствуват и подчертано рационалните критици — Е. Каранфилов, Св. Игов и др. Но тук се появява още един въпрос, който споменах мимоходом в началото — дали все пак позицията на пишешия фрагменти и афоризми е така моралистично-назидателна, както твърди авторът в цитирания фрагмент? И въобще дали тук става дума за „присъди“, за „афорисване“, или все пак нещата стоят другояче?

В това, че редица явления, за които авторът различава и пише, заслужават остра и безапелационна присъда, е извън всякакво съмнение. Това са най-вече въпросите, свързани с отношенията на живота и властта, някои горчиви размисли по повод черти от националния ни характер, бездуховността и нейните корени в живота, грандоманията — културна и човешка — и още много класически обекти на морализма. И ако под „присъди“ разбираме ясно и категорично изразена позиция на автора, то такава присъда наистина има. Но ето и един друг фрагмент, над който си заслужава да се помисли:

„Афоризмът има стойност само в рамка от мълчание.“ Какво мълчание е все пак това — това, което е дораснало до думите, или онова, което ги е надмогнало? Разбира се, авторът има предвид второто. Но дали наистина реалното битие на неговите мисли и фрагменти и величествената рамка на мълчанието „след говоренето“ — едно застинало в своята ненавършена лапидарност и вътрешна затвореност на „изречението“, което сякаш загубва дори своята обвързаност с някакъв изричаш субект и остава само в своето божествено величие. Може би наистина е хубаво да можеш да пишеш такива неща, но все пак ми се струва, че тук случаят не е такъв. И то не защото подценявам възможностите на автора. Не, просто естествената среда на неговите размисли и фрагменти не е мълчанието, а говоренето, разговора. Ако ги видим просто като реплики от един голям разговор за културата и човека, в който участвуват не само авторът и неговият читател, но и много други хора, чито „гласове“ нерядко могат да се чуят в книгата — предчувствувани, търсени като противници или съмишленици, при съществуване в ащ и я. И точно това ми се струва най-ценното в тази книга — че тя не ти предлага модели за поведение и мислене, не ти предлага недостижими авторитетни „максими“ за живот, които единствено можеш да следваш и подражаваш, а една възможност да влезеш в големия разговор на културата, да влезеш със своята позиция и оценка, със своя глас дори, и така неусетно да преодолееш барриера между идеологията и живеенето и да почувствуваш живеенето като заредено с въпроси и проблеми, които трябва да решаваш.

Александър Панов